

Pärlor berättar modehistoria

Gamla Uppsala. Experiment visar varför pärlorna klarade elden i brandgravarna

Hundratals pärlor har hittats vid de arkeologiska utgrävningarna i Gamla Uppsala. Pärlorna återspeglar vendeltidens och vikingatidens växlande moden under flera hundra år. De berättar också om vidsträckt handelsförbindelser och hjälper till att datera gravar och andra arkeologiska fynd.

– Pärlor är mycket vanliga fynd vid utgrävningar från vendel- och vikingatid. Bortsett från att de är intressanta i sig gör det dem till utmärkta hjälpmedel att datera andra arkeologiska material, säger arkeologen och föremålspecialisten John Ljungkvist vid Uppsala universitet.

JOHN LJUNGKVIST, arkeolog.

ÄVEN OM den tidens pärlmode inte svängde lika mycket som dagens klädmode skiftade de tillräckligt ofta för att med ungefär 50 års osäkerhetsmarginal datera andra fynd från samma plats, i Gamla Uppsalas fall de brandgravar där de allra flesta av sammanlagt nära 600 pärlor hittats.

– Pärlfynden visar att gravfältet mellan nuvarande skolan och brandstationen användes för att begrava Gamla Uppsalas invånare under åtminstone 500 år, från tidig vendeltid på 500-talet då också högarna uppfördes till sen vikingatid en bit in på 1000-talet, säger John Ljungkvist.

Både pärlornas storlek, form, färg och materialet de är tillverkade av varierar. Bland fynden finns pärlor av brons, silver, bränd lera, bergkristall och till och med ädelstenen karneol, men de allra flesta är tillverkade av glas.

I DE FLESTA av de 90 utgrävda brandgravarna i Gamla Uppsala har mer än en pärla hittats, som mest ett hundratal i samma grav. Ibland har det gått att nästan exakt datera en enskild pärla, men för det mesta behövs det en kombination av flera pärlor i samma grav för att tala om hur gamla de är.

– Under en stor del av

”Pärlmodet styrdes till stor del av utländska pärltillverkare.”

LIKBÅL. För ett par veckor sedan gjordes ett experimentellt gravbål i Gamla Uppsala, bland annat för att få kunskap om varför man kan hitta oskadade glaspärlor i gamla brandgravar. Även detta nutida experiment visar att pärlorna klarar sig mycket bättre än andra föremål.

FOTO: KRISTINA EKERO ERIKSSON

PÄRLTRÅD. Arkeologen Malin Lucas visar hur en kombination av pärlor som Vendeltidens kvinnor hängde på klädedräkten kan ha sett ut. Alla de här pärlorna är från 600-talet och hittades i samma grav.

FOTO: TOMAS LUNDIN

600-talet till exempel dominerade röda pärlor, ofta tillsammans med enstaka runda bronspärlor. Mot slutet av århundradet övergavs de röda pärlorna till förmån för blå och gröna pärlor och under 700-talet gled pärlmodet över till klarblått och vitt, säger John Ljungkvist.

Inte bara skiftningar i lokala preferenser ligger bakom pärlmodet. Redan under vendeltid och vikingatid styrdes det till stor del av utländska pärltillverkare, en del verksamma hundratals mil från Gamla Uppsala. Karneolpärlan kommer ända från Indien eller Sri Lanka.

– Även politiska omvälv-

ningar, som när araberna erövrade Egypten under 600-talet, påverkade vilka pärlor man hade. När en handelsväg stängdes måste man köpa sina pärlor någon annanstans, säger John Ljungkvist.

MÅNGA AV PÄRLORNA från brandgravarna är förmodligen tillverkade på betydligt närmare håll, kanske till och med på plats i Gamla Uppsala.

– Fyndet av ett dussintal små glasstavar och små mosaiker vid utgrävningar på Kungsgårdsområdet under 1990-talet talar för detta. Sådana olika glasämnen importerades från kontinenten

och användes i pärltillverkningen, säger John Ljungkvist.

Under vendel- och vikingatiden var begravningsseden att kremra de döda tillsammans med ägodelar, däribland pärlorna trädde på en eller flera trådar mellan två spännen som kvinnorna fäste på klänningen. (Om hur männen bar sina enstaka pärlor vet man mindre.)

TROTS DEN ENORMA värmen i gravbålen, som helt förstört andra föremål, är många av pärlorna välbevarade, en del till och med (nästan) som i nyskick. Det har förvånat arkeologerna. För att bland

FAKTA Utgrävning

Jätteområde ska undersökas

Inför Trafikverkets bygge av en 600 meter lång järnvägstunnel startade förra året de största arkeologiska utgrävningarna någonsin i Gamla Uppsala. Sammanlagt ska ett nära 70 000 kvadratmeter stort område grävas ut. Fornlämningarna som undersöks är främst från järnålder och medeltid, ungefär från år 0 till 1500-talet. 2017 ska resultaten av utgrävningarna presenteras i flera vetenskapliga rapporter och en populärvetenskaplig publikation.

ENGELSK KONFEKT? Nej, en pärla från 900-talet, förmodligen tillverkad i södra Europa.

MÅNGA FORMER, som den här förgyllda glaspärlan.

ÄDELSTEN. En pärla av karneol, tillverkad i Indien eller Sri Lanka på 900-talet.

HOPSMÅLTA. En del pärlor smälte ihop till större klumpar när deras ägare kremerades.

ART DÉCO? Den här pärlan från 900-talet, tillverkad med så kallad dragteknik, kunde lika gärna vara modern Art déco.

annat få svar på den gåtan gjordes för ett par veckor sedan ett experiment på plats i Gamla Uppsala.

EN 90 KILO TUNG gris kremerades tillsammans med (nyttillverkade) glaspärlor, glasbägare och andra föremål. Av glasbägarna återstod efter att elden slocknat i bästa fall små skärvor och ett silvermynt smalt snabbt ner till en liten klump. Pärlorna klarade sig mycket bättre.

– Även om också de skadades gick de i samtliga fall att känna igen. Det förklarar antagligen av att pärlorna, när elden förstört träden som de var upphängda i, rullade ner under eller

vid sidan av själva gravbålet där temperaturen var betydligt lägre, säger John Ljungkvist.

Att inga äldre pärlfynd än från sent 500-tal har gjorts behöver inte innebära att människorna i Gamla Uppsala dessförinnan var ointresserade av att smycka sig med pärlor eller begrava sina döda någon annanstans än gravfältet som nu grävts ut.

– De kan ha använt pärlor av bärnsten som snabbt smälte ner i hettan från gravbålet, säger John Ljungkvist.

Åke Spross

ake.spross@unt.se 018-478 13 12